

Spis treści

<i>Dominika Bąk-Grabowska, Katarzyna Grzesik, Agnieszka Jagoda, Więzy personalne i umiejscowienie funkcji personalnej w układach organizacyjnych grup kapitałowych – rozważania teoretyczno-empiryczne</i>	3
<i>Barbara Chomętowska, Odpowiedni poziom bezpieczeństwa i higieny pracy źródłem konkurencyjności współczesnych przedsiębiorstw</i>	13
<i>Ewa Rak, Potrzeba rozwoju pracowników w małych przedsiębiorstwach – wyniki badań.....</i>	20
<i>Iwona Janiak-Rejno, Identyfikacja motywów zawodowych pracowników pokolenia Y istotnym czynnikiem budującym trwałą przewagę konkurencyjną przedsiębiorstwa</i>	28
<i>Janina Stankiewicz, Hanna Bortnowska, Zarządzanie karierami zawodowymi zwalnianych pracowników (w świetle wyników badań)</i>	35
<i>Beata Skowron-Mielnik, Magdalena Bor, Generacyjne uwarunkowania retencji pracowników w kontekście elastyczności organizacji</i>	44
<i>Alicja Smolbik-Jęczmień, Współczesne przeobrażenia w podejściu do kariery zawodowej jako konsekwencja zmian zaistniałych w globalnej gospodarce</i>	56
<i>Marek Wirkus, Radosław Drozd, Ryszard Bielski, Kompetencje pracowników produkcyjnych w procesach aparaturowych.....</i>	63

Odpowiedni poziom bezpieczeństwa i higieny pracy źródłem konkurencyjności współczesnych przedsiębiorstw

Appropriate level of occupational health and safety as a source of competitiveness of modern enterprises

Barbara Chomątowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, e-mail: barbara.chomatowska@ue.wroc.pl

Streszczenie

Komisja Europejska wraz z Europejską Agencją Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy od dawna podkreślają, że bezpieczne i higieniczne środowisko pracy to czynnik znacząco warunkujący wyniki współczesnych przedsiębiorstw. Zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy jest pożądane z uwagi na konieczność spełnienia wymagań prawnych, oczekiwań społecznych, a także na możliwość uzyskania pozytywnych efektów ekonomicznych. Celem artykułu jest pokazanie, że działania na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa i higieny pracy opłacają się przedsiębiorstwom. Ich udział w budowaniu przewagi konkurencyjnej jest coraz większy. Niska świadomości oraz mylne przekonania pracodawców i decydentów w tej kwestii powodują, że nie doceniają oni potencjału inwestycji w bezpieczeństwo i higienę pracy oraz korzyści, jakie mogą uzyskać. Artykuł oparto na studiach literatury przedmiotu i badaniach prowadzonych przez autorkę w obszarze zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo i higiena pracy, zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy, korzyści i koszty bezpieczeństwa i higieny pracy.

Abstract

The European Commission and the European Agency for Safety and Health at Work for many years have emphasized that a safe and healthy work environment is a significant factor conditioning the results of today's enterprises. Ensuring a high level of health and safety is desirable not only because of the need to meet specific legal requirements, social expectations, but also because of the possibility of obtaining a positive economic impact for organizations. The purpose of this article is on the one hand to show that efforts to improve health and safety at work pay off for enterprises, because they can bring them many benefits. Their participation in building a competitive advantage is becoming more significant. On the other hand, the problem of low awareness and misconceptions of employers and policy makers on this issue will be presented. As a result, they do not notice the full potential of investment in occupational health and safety and the benefits that they can get as a result. This article is based on the studies of literature and the author's experience of working with companies in the area of occupational health and safety management and conducted research.

Keywords: occupational health and safety, management of occupational health and safety, benefits and costs of occupational health and safety.

Wstęp

Zgodnie z artykułem 66 Konstytucji RP każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (DzU 1997 nr 78 poz. 483). Sposób realizacji tego prawa określa Kodeks pracy. Nakłada on na pracodawców, osoby kierujące pracownikami oraz inne podmioty szereg obowiązków w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Artykuł 207 Kodeksu pracy czyni każdego pracodawcę odpowiedzialnym za stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie. Jest on zobowiązany chronić zdrowie i życie pracowników przez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki (DzU 1974 nr 24 poz. 141). Niedopełnienie obowiązków określonych w Kodeksie pracy oraz innych źródłach prawa dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy może owocować aż trzema rodzajami odpowiedzialności pracodawcy: wykroczeniową (art. 283 Kodeksu pracy), karną (art. 220 i art. 221 Kodeksu karnego) oraz cywilną (art. 415, art. 429, art. 430, art. 435 Kodeksu cywilnego). W Polsce oraz wielu krajach Unii Europejskiej to właśnie uregulowania prawne odgrywają rolę podstawowego stimulatora działań przedsiębiorstw w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy. Jednak w ostatnich latach coraz częściej podejmowane są one również z uwagi na ich wpływ na zwiększenie wydajności pracy, jakości produkcji, poprawę wizerunku przedsiębiorstwa oraz zwiększenie zaangażowania pracowników (por. [Podgórski, Pawłowska (red.) 2004]).

Celem niniejszego opracowania jest pokazanie, że zapewnienie i utrzymywanie odpowiedniego stanu bezpieczeństwa i higieny pracy może przynieść przedsiębiorstwu szereg wymiernych korzyści. W konsekwencji może on odegrać istotną rolę w procesie budowania przewagi konkurencyjnej współczesnych organizacji. Z kolei niska jakość zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy może stać się istotnym czynnikiem hamującym ich rozwój, mającym negatywne skutki dla ich konkurencyjności.

Wśród podmiotów odpowiedzialnych za warunki pracy rośnie świadomość społeczno-ekonomicznego wymiaru skutków zaniedbań w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, jednak skala tego zjawiska jest wciąż zbyt mała. Wiele przedsiębiorstw (szczególnie małych) bazuje na mylnych przekonaniach dotyczących korzyści oraz kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy. W konsekwencji nie dostrzegają oni oraz nie wykorzystują w pełni szans na rozwój, wynikających ze skutecznego i efektywnego zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

Przeważająca część opracowania ma charakter teoretyczny. Wykorzystano w nim polską oraz zagraniczną literaturę przedmiotu. Autorka bazuje również na wywiadach, które prowadziła w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach produkcyjnych na temat korzyści i kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy. Są one częścią zakrojonych szerzej, prowadzonych od 2012 roku, badań doświadczeń przedsiębiorstw w zakresie ich podejścia do zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Do tej pory badania zostały przeprowadzone w 23 przedsiębiorstwach z województw dolnośląskiego oraz łódzkiego. Respondentami byli przedstawiciele kadry kierowniczej oraz osoby, którym powierzono wykonywanie zadań służby bezpieczeństwa i higieny pracy w tych przedsiębiorstwach. Autorka pragnie podkreślić, że przedstawione w artykule rozważania nie wyczerpują złożo-

ności omawianej problematyki i powinny być punktem wyjścia do dalszych pogłębionych analiz.

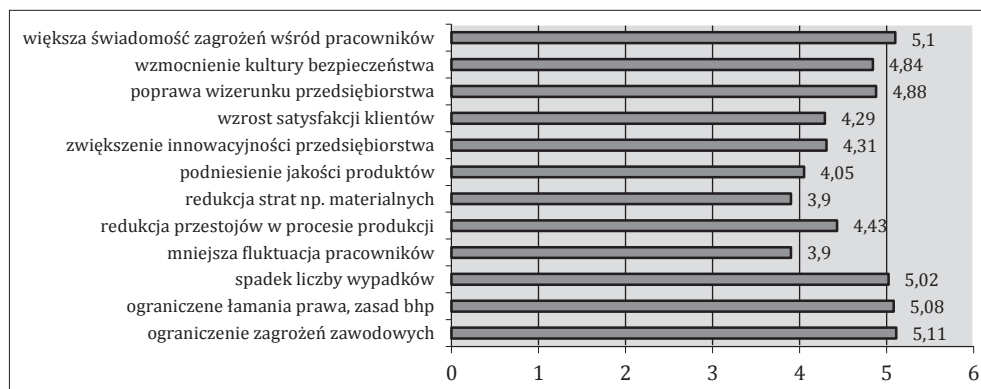
1. Korzyści oraz koszty bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ich analiza – przegląd literatury

Według Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy inwestowanie w bezpieczeństwo i ochronę zdrowia w pracy może wpływać na działalność i wyniki każdego przedsiębiorstwa, i to na wiele przedstawionych poniżej sposobów (por. [Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy 2007; 2008]):

- Zmniejsza koszty prowadzenia przedsiębiorstwa i liczbę zakłóceń w realizowanych procesach pracy. Mniej wypadków i chorób związanych z pracą owocuje zmniejszeniem absencji chorobowej, przyczynia się do obniżenia kosztów prowadzonej działalności i ograniczenia przerw w procesach pracy. Zmniejsza się również ryzyko roszczeń ze strony poszkodowanych w wypadkach pracowników oraz ich rodzin.
- Pozwala wykazać, że przedsiębiorstwo jest odpowiedzialne społecznie. Zapewnienie bezpiecznych i zdrowych warunków pracy stanowi jeden z integralnych elementów koncepcji społecznie odpowiedzialnego biznesu, pozwala wywiązać się ze zobowiązań wynikających z tej koncepcji.
- Chroni i umacnia wizerunek i opinie o przedsiębiorstwie. Pracodawca wykazujący się dbałością o warunki pracy pozytywnie kształtuje swój wizerunek jako nowoczesnego i bezpiecznego przedsiębiorstwa wśród klientów wewnętrznych i zewnętrznych, partnerów biznesowych oraz społeczeństwa.
- Pomaga maksymalizować wydajność pracowników. Zdrowi i kompetentni pracownicy, pracujący w warunkach nie zagrożających ich życiu i zdrowiu, są bardziej produktywni i mogą wytwarzać produkty wyższej jakości.
- Zwiększa zaangażowanie pracowników w wykonywaną pracę. Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy oparte na otwartej wymianie informacji, zaufaniu, partnerstwie, współudziale pracowników w procesach decyzyjnych podnosi ich świadomość, motywację, wzajemną współpracę i morale.
- Pomaga przedsiębiorstwom spełnić oczekiwania partnerów biznesowych w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Coraz częściej przestrzeganie wysokich standardów bezpieczeństwa i higieny pracy warunkuje nawiązanie i utrzymanie wzajemnej współpracy z kontrahentami, oczekującymi ciągłości oraz wysokiej jakości realizowanych procesów produkcyjnych, logistycznych itd. Dla przedsiębiorstw oznacza to m.in. konieczność inwestycji w bezpieczeństwo i higienę pracy, w których efekcie wyeliminowane zostaną lub ograniczone do minimum, mające swe źródło w niewłaściwych warunkach pracy, przyczyny przestojów i strat.
- Pozwala przedsiębiorstwom dostosowywać się do zmian zachodzących w strukturze wiekowej społeczeństw. Bezpieczne i zdrowe warunki pracy odgrywają istotną rolę w wydłużaniu życia zawodowego pracowników i podno-

szeniu jego jakości. W prowadzonych od lat ogólnoeuropejskich sondażach opinii publicznej dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy ankietowani Europejczycy podkreślają, że jeśli mają pracować dłużej, odpowiednie warunki bezpieczeństwa i higieny pracy są dla nich „istotne” albo „bardzo istotne” [EU-OSHA 2012].

Wgląd w korzyści, jakie można osiągnąć w wyniku skutecznego zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, dają również odpowiedzi udzielone przez 337 przedsiębiorstw z 19 krajów świata podczas badania, którego wyniki zebrano w raporcie przygotowanym w 2010 roku przez International Social Security Association (ISSA), German Social Accident Insurance (DGUV) oraz German Social Accident Insurance Institution for the Energy, Textile, Electrical and Media Products Sectors (BG ETEM) [German Social Accident Insurance 2013]. Na rysunku 1 przedstawiono korzyści z inwestycji w bezpieczeństwo i higienę pracy wskazywane przez badane przedsiębiorstwa.

Rysunek 1. Korzyści z odpowiedniego stanu bezpieczeństwa i higieny pracy wskazywane przez badane przedsiębiorstwa (średnia z ocen; skala oceny: 1 – bez wpływu; 6 – bardzo silny wpływ)

Źródło: opracowanie na podstawie [German Social Accident Insurance 2013].

Z powyższego wynika, że dbałość o odpowiedni stan bezpieczeństwa i higieny w pracy nie powinna być utożsamiana jedynie z obowiązkiem wywiązywania się z wymagań nałożonych przez przepisy prawne. Dla przedsiębiorstw jest to przede wszystkim dobry interes. Po stronie podmiotów zabiegających o wysoki poziom bezpieczeństwa i zdrowia w pracy może bowiem pojawić się szereg korzyści o zróżnicowanym charakterze. Oczywiście nie wszystkie opisywane wyżej pozytywne efekty będą widoczne od razu, również utrudnione może być ustalenie ich bezpośredniego związku z inwestycjami w bezpieczeństwo i higienę pracy. Trudno jednak w ich obliczu dyskutować z faktem wpływu ciągle doskonalonego poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy na szeroko rozumiane wyniki i sukces współczesnych przedsiębiorstw. Coraz więcej bowiem polskich oraz zagranicznych przedsiębiorstw odnotowuje znaczące zmniejszenie liczby wypadków przy pracy, absencji chorobowej, wzrost wydajności pracy, motywacji pracowników oraz poprawę wizerunku dzięki skutecznemu zarządzaniu bezpieczeństwem i higieną pracy.

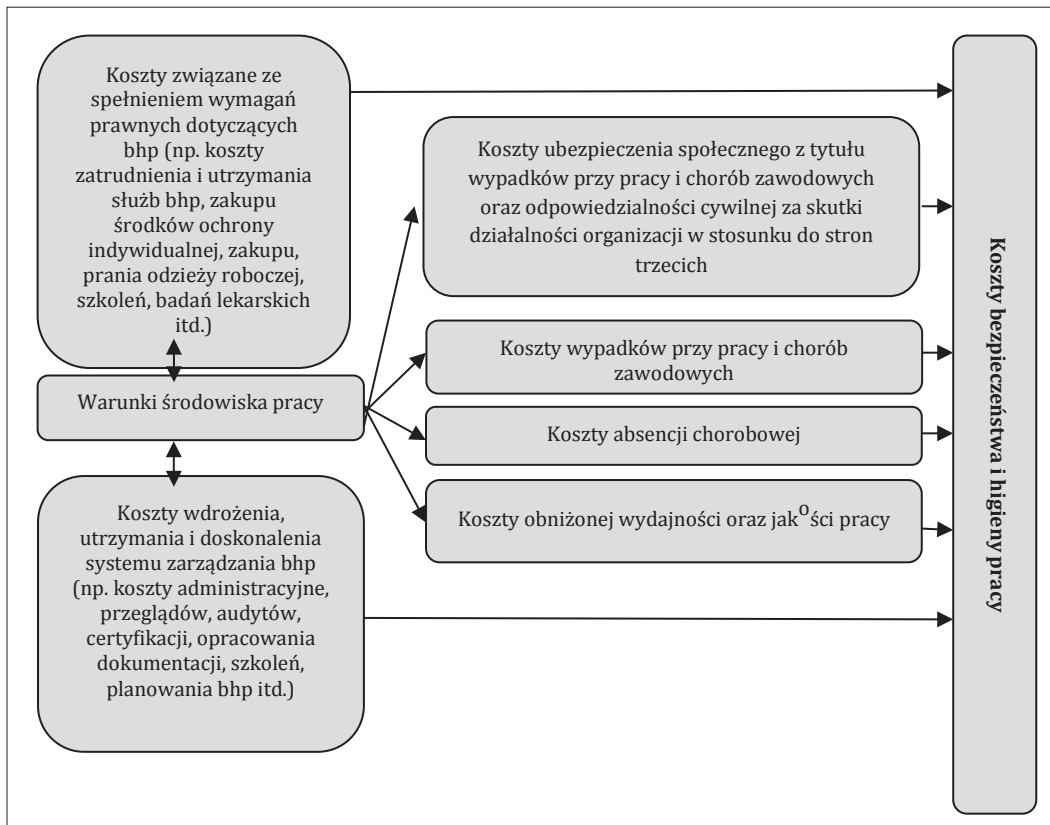
Bezpieczeństwo i higiena w miejscu pracy – ich zapewnienie, utrzymanie oraz ciągłe doskonalenie – wiążą się z ponoszeniem

określonych nakładów. Stanowią one istotny element kosztów funkcjonowania każdego przedsiębiorstwa i mogą wpływać na ceny oferowanych klientom wyrobów i usług. Koszty bezpieczeństwa i higieny pracy są kategorią złożoną z wielu, różnej natury, składników. Najważniejsze z nich przedstawia rys. 2. Należą do nich, obok oczywistych kosztów działań prewencyjnych, również koszty związane z nieodpowiednimi warunkami środowiska pracy i zawodnością zakładowego systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

Do kosztów działań prewencyjnych zalicza się zarówno koszty związane z koniecznością zapewnienia pracownikom zdrowych i bezpiecznych warunków pracy w stopniu co najmniej odpowiadającym przepisom prawa, jak i koszty wdrożenia, utrzymania oraz ciągłego doskonalenia systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Drugą grupę kosztów związanych z nieodpowiednimi warunkami środowiska pracy zaleca się dzielić na: koszty ubezpieczenia wypadkowego, koszty

wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz koszty będące wynikiem uciążliwości związanych z nieergonomicznym zaprojektowaniem stanowisk pracy. Nieoptymalne z ergonomicznego punktu widzenia warunki pracy mogą w istotny sposób przyczynić się do zwiększenia absencji chorobowej, płynności kadry, spadku wydajności i jakości pracy [Podgórski, Pawłowska (red.) 2004].

Jednym z podstawowych elementów kosztów niedoskonałości zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy są koszty wypadków przy pracy. Średnio każdego roku w krajach Unii Europejskiej 5500 osób traci życie w wyniku wypadku przy pracy. Około 4,8 mln osób to osoby niezdolne do pracy przynajmniej przez 4 dni robocze z powodu okaleczeń oraz poważnych uszkodzeń ciała. Rokrocznie około 140 tys. osób pracujących w krajach UE staje się osobami niepełnosprawnymi w konsekwencji istniejących warunków pracy [Rydlewska-Liszkowska 2006]. Koszty wypadków przy pracy obciążają nie tylko przedsiębiorstwa, poszkodowanych i ich rodziny, lecz także całe społeczeństwa. Według szacunków Międzynarodowej Organizacji Pracy koszty te kształtują się w krajach uprzemysłowionych na poziomie około 4% PKB [Takala 2011]. W odniesieniu do

Rysunek 2. Ogólny podział kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rzepecki 2006; PKN 2001].

przedsiębiorstw wypadki przy pracy mogą spowodować podniesienie składki na ubezpieczenie wypadkowe¹, zwiększenie absencji chorobowej pracowników, konieczność wprowadzania nadgodzin oraz zastępstw, zmniejszenie wydajności oraz jakości pracy. W konsekwencji wypadku przy pracy mogą pojawić się również zaburzenia toku produkcji, co podnosi jej koszt i szkodzi wiarygodności i wizerunkowi przedsiębiorstwa [Rzepecki 2012]. Najczęściej do kosztów wypadków przy pracy ponoszonych przez przedsiębiorstwa zalicza się m.in. [Pawłowska, Rzepecki 1998]:

- Koszty czasu straconego (np. na dochodzenie powypadkowe, naprawy wykonywane przez przedsiębiorstwo, zastępstwa osób poszkodowanych itd.).
- Płatności bieżące (np. za pracę w nadgodzinach wynikającą z nieobecności poszkodowanego pracownika, naprawy maszyn, urządzeń, środków transportu uszkodzonych w wyniku wypadku itd.).
- Koszty strat majątku trwałego i obrotowego (np. wartość zniszczonych materiałów, wyrobów gotowych, koszty naprawy lub zakupu nowych maszyn, urządzeń).
- Utrata przychodów (np. kary umowne, przerwy w produkcji, obniżenie wydajności, jakości produkcji itd.).

Całkowite koszty wypadków przy pracy, obciążające przedsiębiorstwo, stanowią różnicę pomiędzy sumą poszczególnych składników kosztów ujętych w wyżej wymienionych grupach a dochodem przedsiębiorstwa z tytułu odszkodowań otrzymanych od instytucji ubezpieczeniowych (np. za uszkodzone bądź zniszczone składniki majątku przedsiębiorstwa, które były ubezpieczone).

Podobnie jak przy omawianych wcześniej korzyściach, wśród przedstawionych kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy można wyróżnić składowe stosunkowo łatwe do zidentyfikowania i wyliczenia oraz te, które bardzo trudno wyodrębnić oraz zmierzyć (np. pogorszenie wizerunku przedsiębiorstwa z powodu dużej liczby wypadków przy pracy).

W odniesieniu do kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy znaczenie ma nie tylko ich poziom, lecz przede wszystkim ich struktura i proporcje pomiędzy poszczególnymi składowymi. Współcześnie kładzie się nacisk na obniżenie obciążającego przedsiębiorstwa składnika kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy, jakim są koszty niskiej jakości zarządzania tym obszarem. Jest to możliwe poprzez zwiększenie zaangażowania w działania mające na celu poprawę stanu bhp w przed-

¹ W 2006 roku dotychczasowe uregulowania dotyczące wysokości składki na ubezpieczenie wypadkowe zostały poszerzone o przepisy dotyczące różnicowania wysokości tej składki na poziomie nie tylko rodzaju działalności, lecz także płatnika składek. Dla poszczególnych płatników składek ustalana jest kategoria ryzyka uzależniona od częstości: poszkodowanych w wypadkach przy pracy ogółem, poszkodowanych w wypadkach śmiertelnych i ciężkich oraz zatrudnionych w warunkach zagrożenia w razie przekroczenia normatywnych w środowisku pracy (por. [Zakład Ubezpieczeń Społecznych 2013]).

siębiorstwie, co wiąże się z ponoszeniem wyższych kosztów prewencji. Zwiększone wydatki na działania profilaktyczne powinny prowadzić do poprawy warunków pracy, a tym samym do zmniejszenia – w krótszym lub dłuższym okresie – kosztów związanych z niewłaściwymi warunkami środowiska pracy. W tym miejscu nasuwa się pytanie o optymalne ekonomicznie zaangażowanie przedsiębiorstwa w działania na rzecz poprawy poziomu bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w pracy. Teoretycznie będzie to taki poziom bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników, dla którego układ między kosztami związanymi z nieodpowiednimi warunkami środowiska pracy a kosztami działań profilaktycznych będzie najkorzystniejszy, a całkowite koszty bezpieczeństwa i higieny pracy przyjmą wartość minimalną (por. [Hamrol 2007; Zymonik, Hamrol, Grudowski 2013]).

Nieodłącznym elementem współczesnych systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy powinna być rzetelna analiza ekonomiczna kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy (por. [Ejdys, Lulewicz, Obolewicz 2008, s. 256]). Według normy PN-N-18004 jest ona niezbędna do tego, aby organizacje mogły pozyskiwać informacje potrzebne do podejmowania uzasadnionych z ekonomicznego punktu widzenia decyzji w zakresie zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, a także do oceny efektywności tego systemu. Ponadto umożliwia szacowanie korzyści ekonomicznych, jakie można osiągnąć w wyniku skutecznego zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy oraz jest pomocna w uświadamianiu tych korzyści kierownictwu organizacji. Norma zaleca, aby organizacje ustanowiły i utrzymywały procedury analiz ekonomicznych bezpieczeństwa i higieny pracy. Zaleca się, aby procedury te obejmowały identyfikację, zapisywanie i monitorowanie kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy [PKN 2001].

2. Świadomość korzyści płynących z wysokiego poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy w badanych przedsiębiorstwach

Pomimo wzrostu znaczenia zagadnień bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w pracy podejście przedsiębiorstw do tej problematyki oraz sposób i jakość zarządzania tym obszarem ich funkcjonowania są wciąż bardzo zróżnicowane. Taki stan rzeczy uwarunkowany jest wieloma czynnikami i zależy m.in. od wielkości przedsiębiorstwa, rodzaju występujących w danym środowisku pracy zagrożeń i poziomu związanego z nimi ryzyka zawodowego, kultury bezpieczeństwa, kondycji finansowej itd.² Bardzo ważnym czynnikiem jest tutaj również świadomość pracodawców, kadry zarządzającej, służb bhp i w końcu zatrudnionych pracowników w kwestii korzyści oraz kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ich wpływu na wyniki działalności i konkurencyjność przedsiębiorstwa. Brak lub niepełna wiedza na ten temat może znacznie utrudniać

ich przekonanie co do opłacalności poprawy warunków pracy oraz podejmowania działań mających na celu doskonalenie zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

W badanych jednostkach najgorzej wygląda sytuacja małych i części średnich przedsiębiorstw. Paradoksalnie tam, gdzie koszty niskiej jakości działań w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy mogą przynieść najwięcej negatywnych konsekwencji (nawet bankructwo firmy), wiedza na ten temat jest najniższa. Wiele podmiotów odpowiedzialnych za sprawy bezpieczeństwa i zdrowia w pracy w tych przedsiębiorstwach wciąż tkwi w przekonaniu, że zapewnianie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oznacza jedynie nakłady finansowe i nie daje wymiernych korzyści. Taki stan rzeczy powoduje, że cel działań podejmowanych w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy sprowadza się jedynie do spełnienia minimum obowiązujących tu wymagań prawnych (por. [Podgórski, Pawłowska (red.) 2004]). Respondenci prawie w każdym przypadku podkreślali trudną sytuację finansową swoich przedsiębiorstw oraz konieczność ograniczania wydatków, również tych związanych z zapewnianiem bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Niestety ignorowany jest tutaj fakt, że większość czynionych oszczędności, np. na środkach ochrony zbiorowej czy indywidualnej, ma charakter iluzoryczny i w dłuższym okresie może przynieść przedsiębiorstwu więcej strat niż pożytku.

Osoby, z którymi były prowadzone wywiady, zazwyczaj doskonale orientowały się w kosztach związanych z koniecznością zapewnienia pracownikom bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, odpowiadających wymaganiom przepisów prawnych. Niestety wykazywały się one brakiem lub słabą wiedzą na temat negatywnych konsekwencji wynikających z nieodpowiednich warunków środowiska pracy oraz rodzących się na ich gruncie pozostałych składników kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy.

W badanych przedsiębiorstwach nie ma tradycji liczenia oraz analizowania kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy. Jest to kategoria kosztów słabo rozpoznana i często bardzo wąsko rozumiana przez zarządzających. W tym miejscu trafne wydaje się użycie metafory „góry lodowej”. Tylko niewielka część kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy jest znana kierownictwu. Pozostałe, które można określić mianem ukrytych, to koszty rzadko rozpoznawane i brane pod uwagę w procesach decyzyjnych. W efekcie osoby odpowiedzialne za bezpieczeństwo i higienę pracy bazują na niepełnym i zafałszowanym obrazie rzeczywistości. Przykładem mogą być tutaj koszty zdarzeń potencjalnie wypadkowych³. Z uwagi na to, że zdarzenia te nie zostały objęte, w przeciwieństwie do wypadków przy pracy, obowiązkiem rejestracji, rzadko są przedmiotem analizy, a wysokie koszty z nimi związane nie są wliczane w poczet kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy.

² W Polsce oraz innych krajach Unii Europejskiej widoczna jest prawidłowość, według której poziom zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy oraz liczba, rodzaj i jakość podejmowanych w tym zakresie działań spadają wraz ze zmniejszającą się wielkością przedsiębiorstwa. Ponadto wyższy poziom działań na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy zgłaszany jest częściej w przedsiębiorstwach zaawansowanych technologicznie oraz prowadzących działalność o wysokim stopniu ryzyka zawodowego [Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy 2009].

³ Według normy PN-N-18001 zdarzenie potencjalnie wypadkowe to niebezpieczne zdarzenie, związane z wykonywaną pracą, podczas którego nie dochodzi do urazów lub pogorszenia stanu zdrowia [PKN 2004].

Autorka opracowania spotkała się również ze specyficznym podejściem badanych do potencjalnych korzyści wynikających z odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy w przedsiębiorstwie. Zdaniem wielu z nich są one zarezerwowane tylko dla dużych przedsiębiorstw, a dla małych firm bezpieczeństwo i higiena pracy to tylko dodatkowe obowiązki, wydatki itd. Jak widać, badani wykazują się bardzo ograniczoną i opartą na mylnych przekonaniach wiedzą na temat opłacalności inwestycji w bezpieczeństwo i higienę pracy oraz ich wpływu na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Pozostałe badane organizacje to średnie i duże przedsiębiorstwa, które zdecydowały się na wdrożenie systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Wpływ na podejście do zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy w tych przedsiębiorstwach mają nie tylko przepisy prawne, lecz także normy serii 18000, które określają wymagania i wytyczne dotyczące systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

Podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo i zdrowie pracowników w tych przedsiębiorstwach wskazywały na różne czynniki warunkujące ich decyzje o wdrożeniu systemowego podejścia do zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Warto podkreślić, że nie były to jedynie uwarunkowania prawne i społeczne. Wśród czynników stymulujących do kompleksowych i systematycznych działań na rzecz poprawy warunków pracy znalazły się również te o charakterze ekonomicznym. Były to m.in.: ograniczenie wskaźników wypadkowości, spadek absencji chorobowej, poprawa wydajności i jakości pracy oraz możliwość obniżenia składki na ubezpieczenie wypadkowe. Podczas prowadzonych badań respondenci wykazywali się bardzo dużą świadomością różnych rodzajów korzyści, jakie przedsiębiorstwa i zatrudnieni w nich pracownicy mogą czerpać z wysokiego i ciągle doskonalonego poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz kosztów i strat, mogących powstać w efekcie niskiej jakości zarządzania tym obszarem. Ich zdaniem odpowiednio zaplanowane, realizowane i ciągle doskonalone działania, mające na celu poprawę bezpieczeństwa i zdrowia pracowników, będą coraz częściej wpływały na pozycję konkurencyjną współczesnych przedsiębiorstw. Analiza działań podejmowanych przez badane przedsiębiorstwa pozwala stwierdzić, że rzeczywiście wykazują się one dużą dbałością o bezpieczeństwo i zdrowie pracowników, podejmują szereg aktywności o charakterze prewencyjnym, często wybiegających poza obowiązujące regulacje prawne (np. rejestracja i analiza zdarzeń potencjalnie wypadkowych), motywują pracowników do bezpiecznych i sprzyjających zdrowiu zachowań itd. Większość badanych jednostek wykazuje się dużą dojrzałością zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy i ustawicznie poszukuje sposobów na jego podwyższenie.

Niestety ponad 80% badanych sygnalizowało, że słabym ogniwem wdrożonych systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną jest analiza ekonomiczna kosztów działań podejmowanych w tym obszarze i płynących z nich korzyści. Pomimo że posiadają wiedzę na temat ważności tego elementu systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy oraz zdają sobie sprawę z zaleceń zawartych w normach związanych z tym zagadnieniem, to jednak przyznają, że tego typu analiza sprawia im dużo problemów. Wynikają one m.in. z trudności

w pozyskiwaniu odpowiednich informacji o poszczególnych składnikach kosztów, ich obliczaniu oraz późniejszym analizie. W konsekwencji w wielu przedsiębiorstwach kadra zarządzająca jest słabo zorientowana w sprawach wysokości, struktury kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy, a w efekcie opłacalności tak licznie podejmowanych przedsięwzięć w zakresie poprawy warunków bezpieczeństwa i higieny pracy oraz efektywności całego systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy.

Zakończenie

Dynamicznie zmieniające się wewnętrzne oraz zewnętrzne warunki funkcjonowania współczesnych przedsiębiorstw powodują, że budowanie pozycji konkurencyjnej jest dla nich procesem coraz bardziej złożonym i uwarunkowanym wieloma czynnikami. Dla kadry zarządzającej oznacza to m.in. utrzymywanie dotychczasowych oraz poszukiwanie nowych źródeł konkurencyjności – rozwiązań, które pozwolą na zdobycie i utrzymanie trwałej i trudnej do podważenia przewagi konkurencyjnej.

W niniejszym artykule zwrócono uwagę na rosnące znaczenie problematyki bezpieczeństwa i zdrowia w pracy. Pokazano, że sprawne i skuteczne zarządzanie tym obszarem funkcjonowania przedsiębiorstw może przynieść im szereg korzyści różnej natury – finansowych oraz pozafinansowych – i wzmocnić ich potencjał konkurencyjności.

Praktyka biznesu pokazuje, że wciąż za mało przedsiębiorstw (szczególnie z sektora małych i średnich) dostrzega szeroko rozumianą opłacalność inwestycji w bezpieczeństwo i higienę pracy oraz ma świadomość ogromu kosztów i strat, jakie może ponieść w wyniku niskiej jakości działań w tym obszarze. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że zarządzaniu bezpieczeństwem i higieną pracy rzadko towarzyszy rzetelna analiza kosztów podejmowanych działań i płynących z nich korzyści, uwzględniająca wszystkie podstawowe składniki kosztów bezpieczeństwa i higieny pracy. W efekcie znaczenie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i zdrowia w pracy jako czynnika konkurencyjności nie jest w wystarczającym stopniu doceniane i wykorzystywane.

Niewątpliwie zmiany zachodzące we współczesnym świecie pracy, pojawiające się wraz z nimi nowe czynniki zagrożeń dla zdrowia i życia pracowników, spowodują, że współczesne przedsiębiorstwa, chcąc zwiększać swoją konkurencyjność, będą zmuszone inwestować w bezpieczeństwo i higienę pracy i zarządzać tym obszarem działalności równie sprawnie, skutecznie i efektywnie jak pozostałymi.

Literatura

- Commission of the European Communities, 2002, *Communication from the Commission. Adapting to change in work and society: A new Community strategy on health and safety at work 2002-2006*, Bruksela.
- Ejdys J., Lulewicz A., Obolewicz J., 2008, *Zarządzanie bezpieczeństwem w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, 2008, *Korzyści przedsiębiorstw z odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i higieny*

- ny pracy, Facts 77, Belgia, <https://osha.europa.eu/pl/publications/factsheets/77> [dostęp: 10.09.2014].
- Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, 2007, *Ocena ekonomiczna korzyści zapobiegania wypadkom przy pracy na szczeblu przedsiębiorstwa*, Facts 28, Belgia, https://osha.europa.eu/pl/publications/factsheets/pl_28.pdf [dostęp: 10.09.2014].
- Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, 2009, *Zrozumienie kwestii zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy oraz ryzykiem psychospołecznym w świetle badania ESENER*, Bilbao.
- EU-OSHA, 2012, *Pan-European opinion poll on occupational safety and health*, <https://osha.europa.eu/pl/safety-health-in-figures/index.html>.
- German Social Accident Insurance (DGUV), 2013, *Calculating the International Return on Prevention for Companies: Costs and Benefits of Investments in Occupational Safety and Health. Final Report*, Berlin, s. 23-24.
- Hamrol A., 2007, *Zarządzanie jakością z przykładami*, PWN, Warszawa, s. 502-503.
- Kodeks pracy, DzU 1974, nr 24, poz. 141 z późniejszymi zmianami.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997, DzU 1997, nr 78, poz. 483.
- Pawłowska Z., Rzepecki J., 1998, *Metody obliczania kosztów wypadków przy pracy w przedsiębiorstwie*, Bezpieczeństwo Pracy, nr 9 (326).
- PKN, 2004, *PN-N-18001:2004. Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Wymagania*, Warszawa.
- PKN, 2001, *PN-N-18004:2001. Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy. Wytuczne*, Warszawa .
- Podgórski D., Pawłowska Z. (red.), 2004, *Podstawy systemowego zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy*, CIOP – PIB, Warszawa.
- Rydlewska-Liszkowska I., 2006, *Koszty chorób zawodowych i wypadków przy pracy w Polsce*, *Medycyna Pracy*, 57 (4), s. 318.
- Rzepecki J., 2006, *Koszty i korzyści wdrażania systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy w przedsiębiorstwach*, *Bezpieczeństwo Pracy*, nr 12.
- Rzepecki J., 2012, *Społeczne koszty wypadków przy pracy*, *Bezpieczeństwo Pracy*, nr 5.
- Takala J., 2011, *Challenges, Trends and Solutions in Europe and Beyond, XIX World Congress on Safety and Health at Work*, September 11-15, Istanbul.
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2013, *Ustalanie stopy procentowej składki na ubezpieczenie wypadkowe. Poradnik*, Warszawa.
- Zymonik Z., Hamrol A., Grudowski P., 2013, *Zarządzanie jakością i bezpieczeństwem*, PWE, Warszawa.